

Vyjádření expertní skupiny

Large Carnivore Initiative for Europe (LCIE)

Účelem expertních vyjádření LCIE je nastínit, jaké postupy považují odborníci za nejvhodnější s ohledem na určité aspekty ochrany velkých šelem.

Přístup k takzvaným smělym vlkům

Základní informace

Vlci se v současné době vracejí do mnoha oblastí Evropy, z nichž před desítkami let vymizeli. Veřejnost ani úřady v “rekolonizovaných” oblastech často nemají zcela jasnou představu o tom, co lze považovat za „normální“ vlčí chování a jaké projevy mohou naopak vyústit v problémy. Vlci jsou inteligentní a přizpůsobivá zvířata a jako taková mohou vykazovat širokou škálu projevů v závislosti na osobnostních rysech, situačních podmínkách a individuálních zkušenostech. Situace, v nichž chování vlků vyvolává v lidech strach, lze obecně rozdělit do dvou skupin: (1) situace, kdy vlci skutečně projevovali neobvykle malou plachost a (2) situace, kdy očekávání lidí, pokud jde o normální vlčí chování, neodpovídala skutečným poznatkům o obvyklém chování vlků. Druhý typ situací je mnohem běžnější.

V současné době jsou k dispozici převážně anekdotické informace o tom, za jakých okolností může určitá situace eskalovat tak, že vyžaduje zásah. Jejich posouzení je často založené na osobních názorech posuzovatele. Totéž platí o účinnosti jednotlivých opatření, cílených na dosažení změny chování šelmy, jako jsou například různé metody plašení. Za nedostatkem vědeckých studií na toto téma stojí primárně fakt, že ke skutečnému ohrožení lidí vlky dochází jen velmi vzácně. Většina z těchto ojedinělých případů navíc není podrobně zdokumentována a zároveň chybí jasná definice pojmu „smělí“ či „nebezpeční“ vlci.

Na základě zkušeností, vyplývajících ze zdokumentovaných setkání lidí s vlky, obecných poznatků o ekologii vlků a poznatků o podobných situacích, zahrnujících jiné druhy (kojoti, psi dingo, medvědi), proto navrhuje jednotnou terminologii a přinášíme předběžné zhodnocení chování vlků z hlediska ohrožení bezpečnosti lidí a toho, zda je jim třeba věnovat zvláštní pozornost (tabulka 1). Zmiňujeme opatření, jež by měla být v souvislosti s tzv. smělymi vlky zavedena a také způsoby sběru dat, jež by se mohla stát podkladem pro budoucí analýzy a pro přijímání lépe zacílených, na důkazech založených rozhodnutích. Na závěr shrneme výzkumné priority, jejichž cílem je lépe porozumět tomu, jak často se u evropských vlků vyskytuje tzv. nebojácné chování, které faktory k němu přispívají a jaká opatření mohou rozvoji takového chování účinně zabránit.

Terminologie

Habituační: učební proces, při němž si zvíře zvyká na opakovaně se vyskytující podněty, které pro ně nemají žádné pozitivní ani negativní důsledky. Habituační vlci se naučili, že lidé pro ně nepředstavují žádnou hrozbu a zvykli si na jejich

přítomnost. Běžná úroveň habituace, kdy vlci tolerují přítomnost lidí, jejich stavby, vozidla a aktivity na určitou vzdálenost, aniž by se přímo zajímali o lidi samotné, není problematická. Určitá míra habituace je pro divoká zvířata, žijící v evropské krajině s dominantním vlivem člověka nezbytná. Jde však o adaptivní proces, který může vyústit v *silnou habituaci*, kdy vlci začnou tolerovat bezprostřední blízkost lidí a chovat se způsobem, který je vnímán jako problematický.

Blízká setkání: setkání lidí s vlky na vzdálenost kratší než 30 metrů, při nichž je vlk schopen jednoznačně člověka rozpoznat (nezahrnují tedy případy lidí ve vozidlech, na mysliveckých posedech, na koni apod.). Drtivá většina blízkých setkání končí tím, že se vlk okamžitě vzdálí. V případech, kdy vlk toleruje přítomnost člověka ve vzdálenosti kratší než 30 metrů, aniž by utekl, lze pravděpodobně uvažovat o silné habituaci zvířete nebo o výsledku pozitivního podmiňování. Vzdálenost třiceti metrů je poněkud arbitrární, studie nicméně ukázaly, že vlci, kteří se setkájí s člověkem na tuto vzdálenost, se zpravidla okamžitě dávají na útěk. Navíc jde o maximální vzdálenost pro střelbu gumovými projektily a pro jiné plašící metody.

Pozitivní podmiňování: nastává, když je určité chování posíleno pozitivním podnětem. Takovým podnětem může být potrava, zajímavý předmět či příjemný zážitek (např. hra). *Potravní podmiňování* je formou pozitivního podmiňování, kdy si zvíře začne spojovat přítomnost člověka či místo, kde se lidé obvykle vyskytují (např. kemp, dvorek u domu), s dostupností potravy.

Negativní (averzivní) podmiňování: nastane, je-li určité chování nebo situace spojena s negativními zážitky. V důsledku toho se zvířata takovému chování nebo situaci zpravidla začnou vyhýbat. Negativního podmiňování lze dosáhnout použitím různých metod plašení, jako jsou gumové projektily či petardy.

Smělý (nebojácný) vlk opakovaně toleruje přítomnost lidí, (které rozpoznává jako lidi), ve vzdálenosti kratší než 30 metrů nebo se dokonce k lidem na tuto vzdálenost aktivně přibližuje. Předpokladem smělého či nebojácného chování vlka je silná habituace. Takové chování může pramenit z pozitivního podmiňování, případně jím být posilováno.

Za smělé vlky jsou považovány šelmy, které byly opakovaně pozorovány v blízkosti obydlených domů. Je však důležité rozlišovat mezi situacemi, kdy se vlk přibližuje k lidem nebo toleruje jejich přítomnost v malé vzdálenosti (vlk člověka vidí a ví, že člověk vidí jeho) a situacemi, kdy se vlci přibližují k domu (přičemž lidé v domě nejsou vidět a vlci si neuvědomují, že je lidé vidí). V takovém případě mluvíme o *vlcích, tolerujících lidská obydlí*.

Vlci v kulturní krajině

Ve většině oblastí Evropy se vlci nevyhnutelně pohybují v krajině s dominantním vlivem člověka. Vzhledem k velikosti vlčích teritorií, jež často zahrnují několik set kilometrů čtverečních, je většina teritorií protnuta množstvím cest a lidských sídel. Pro volně žijící zvířata je v takovém území nezbytné, aby se do určité míry přizpůsobila přítomnosti lidí, jejich stavbám a aktivitám. Většina divokých zvířat se

vyhýbá přímým setkáním s lidmi, nemohou se však vyhnout všem lidským strukturám, jež jsou součástí jejich životního prostředí. Vlci v Evropě nevyhnutelně občas v noci procházejí vesnicemi nebo v jejich bezprostřední blízkosti, hledají potravu na okrajích vesnic a sporadicky dokonce procházejí na dohled obydlených budov i ve dne. Ze zkušeností vyplývá, že takové chování obvykle nepředstavuje pro lidi hrozbu. Útoky na člověka jsou mimořádně vzácné.

V Evropě je dnes za nejpravděpodobnější příčinu problematického chování vlků vůči člověku považován vznik silné habituace na bezprostřední přítomnost lidí, ve spojení s pozitivním podmiňováním (například potravou). Většina z ojedinělých případů vlčích útoků na člověka, jež byly zdokumentovány v Evropě či Severní Americe od poloviny 20. století, vykazuje známky silné habituace šelmy. Pokud tedy jde o potenciální ohrožení lidí ze strany vlků, je třeba se soustředit na šelmy, které se chovají málo plaše a tolerují bezprostřední blízkost lidí. Kromě potravy může být pro vlky silným lákadlem také přítomnost psů. V mnoha případech blízkých setkání vlci člověka ignorovali a soustředili se na psa vedle něj.

Mladí vlci mohou mít i bez předchozí habituace kratší útekovou vzdálenost jednoduše proto, že jsou zvědavější a naivnější než dospělí jedinci. Zároveň jsou však mladé šelmy, které se více zajímají o nové podněty, náchylnější k tomu, aby se silně habituovaly. Není proto překvapující, že tzv. smělí vlci jsou často mladá zvířata do jednoho či dvou let věku. V krajině s dominantní přítomností člověka s sebou tato skutečnost nese riziko, že si mladí vlci zvyknou na bezprostřední přítomnost člověka, ať už jde o úmyslný či neúmyslný proces.

Navzdory častým tvrzením o opaku neexistují žádné vědecké důkazy o tom, že by vlci v regionech, kde neprobíhá lov, byli člověku více nebezpeční než vlci z lovených populací. Je známo, že nebojácnost má u zvířat dědičnou složku a je možné, že se tzv. nebojácní vlci mohou stát častěji obětí lovců. Jedinci, kteří projevují větší opatrnost a nedůvěru k novým podnětům, mohou mít v lovených populacích vyšší reprodukční úspěšnost než zvědavější zvířata. Tímto mechanismem může lov u vlků selektivně podporovat opatrnost. Ačkoliv je možné, že jedinci z nelovených populací jsou méně obezřetní, neznamená to, že se z nich automaticky stávají „drzí“ vlci, kteří se přibližují k lidem, ani nutně nepředstavují větší hrozbu pro člověka. Nesetkávají-li se vlci v souvislosti s člověkem s pozitivními podněty, většina z nich zpravidla lidi ignoruje.

Přístup k tzv. smělým vlkům

Chování ovlivňuje řada faktorů, jako jsou geneticky dané vlastnosti, zkušenosti, věk, pohlaví, pocit hladu, vliv matky a sourozenců. Pochopit, které faktory předurčily určité chování daného jedince v konkrétní situaci, je proto velmi obtížné. To znamená, že postupy pro zvládnutí různorodých situací musí vycházet z obecných principů často bez detailní znalosti konkrétních příčin daného chování.

Prevence

Ačkoliv nám v Evropě zatím chybí detailní znalosti o riziku, které tzv. smělí vlci reálně představují, ze Severní Ameriky je známo několik případů zranění nebo zabití člověka takovým vlkem. K dispozici jsou rovněž informace o napadeních člověka psem dingo v Austrálii či kojotem v Severní Americe. Proaktivně bychom proto měli usilovat o předcházení rozvoje přílišné nebojácnosti u vlků. Mimořádně důležité je vyvarovat se vytvoření silné habituace či pozitivnímu podmiňování v důsledku

nevhodného chování člověka. V případě vlků je třeba řídit se zásadou: nepřibližovat se, nekrmít! (Podobně u medvědů platí dobře známý slogan: „*a fed bear is a dead bear!*“ - krmený medvěd je mrtvý medvěd!)

Dokumentace

Všechna hlášení výskytu tzv. smělých vlků či vlků, tolerujících obydlí, by měla být zdokumentována tak, aby bylo možné problematiku analyzovat na celoevropské úrovni. O každém případě by měl být vedený spis, který umožní sledování vývoje situace. Doporučujeme založit samostatný spis pro každé hlášení. Detailní dokumentace nám umožní získat dostatečné znalosti, na základě kterých budeme schopni lépe předpovídat, za jakých okolností může situace v souvislosti se smělým vlkem (nebo vlkem, který je takto vnímám), eskalovat tak, že bude vyžadovat intervenci. Do spisu a následných analýz by měly být zahrnuty pouze informace z první ruky. Každé hlášení by mělo být ověřeno přímo v terénu a podrobena odborné analýze. Informace by měly být sdíleny mezi regiony a státy.

Intervence

V raných stádiích vzniku nebojácného chování může jeho rozvoji předejít co nejrychlejší odstranění potenciálních atraktantů. Nelze-li atraktanty identifikovat nebo jejich odstranění nevede ke změně chování, je možné se pokusit navodit negativní podmiňování použitím plašících metod. Zvolené metody plašení by měly být zdokumentovány za účelem jejich analýzy z hlediska účinnosti v konkrétních situacích. Pokud nejsou uvedena opatření účinná a nežádoucí chování časem samo neskončí, lze jako krajní možnost přistoupit k odstranění vlka z přírody (odchytem nebo častěji lovem). Odchyt zvířete je zpravidla mnohem náročnější než usmrcení jedince. Při rozhodování o intervencích by měly úřady brát v úvahu předchozí zkušenosti, stav populace, obavy místních lidí a jejich postoje vůči vlkům. Zároveň by měly být veškeré intervence v souladu s platnými mezinárodními a vnitrostátními právními předpisy o ochraně přírody a dobrých životních podmínkách zvířat.

Informace

Postoje veřejnosti vůči vlkům a míra přijetí usmrcujících, respektive neusmrcujících opatření, se značně liší v různých částech Evropy. Je proto pravděpodobné, že úřady v různých zemích mohou na stejné situace reagovat různým způsobem. Vždy je však důležité veřejnost od počátku informovat o hodnocení vlčího chování a vysvětlovat, proč jsou zvolena konkrétní opatření. Je také důležité korigovat očekávání veřejnosti, pokud jde o chování vlků, s důrazem na skutečnost, že přítomnost vlků v evropské krajině **není sama o sobě známkou problematického nebo rizikového chování**, ale spíše dokladem mimořádné přizpůsobivosti šelmy.

Výzkumné priority:

- Shromáždit informace: všechny instituce, jež se zabývají hlášeními o nebojácném chování vlků, by měly o těchto případech vést spisovou dokumentaci. Analýzy takto získaných dat umožní předpovídat, zda je v konkrétních situacích pravděpodobnější eskalace nebo vymizení problémového chování.

- Lépe prozkoumat roli genetiky, osobnosti a věku jedince, v porovnání s vlivem učení na rozvoj a konzistentnost nebojácného chování u volně žijících vlků.
- Analyzovat dopad různých režimů péče o vlky (zahrnuje/nezahrnuje lov) na frekvenci a pravděpodobnost výskytu nebojácného chování v populaci, a to ve vztahu k intenzitě využívání krajiny člověkem.
- Analyzovat účinnost různých metod plašení.

Tyto pokyny budou průběžně aktualizovány s ohledem na to, jak se budou rozšiřovat naše znalosti o hlavních příčinách a účinnosti různých řešení.

Chování	Hodnocení	Doporučená opatření
Vlk za tmy prochází v blízkosti lidských sídel.	Není nebezpečné.	Nejsou třeba žádná opatření.
Vlk se pohybuje na dohled lidských sídel či samot za denního světla.	Není nebezpečné.	Nejsou třeba žádná opatření.
Vlk při spatření lidí či vozidel okamžitě neuteče. Zastaví se a pozoruje.	Není nebezpečné.	Nejsou třeba žádná opatření.
Vlk je pozorován několik dní po sobě ve vzdálenosti kratší než 30 metrů od obydlených domů (více pozorování v delším časovém období).	Vyžaduje pozornost. Možným problémem silné habituace nebo pozitivního podmiňování.	Analyzujte situaci. Hledejte a pokud možno odstraňte atraktanty. Zvažte averzivní podmiňování.
Vlk opakovaně dovoluje lidem, aby se k němu přiblížili na vzdálenost kratší než 30 metrů.	Vyžaduje pozornost. Naznačuje silnou habituaci. Možný problém pozitivního podmiňování.	Analyzujte situaci. Zvažte averzivní podmiňování.
Vlk se sám opakovaně přibližuje k lidem na vzdálenost kratší než 30 metrů. Zdá se, že jeví zájem o lidi.	Vyžaduje pozornost / kritická situace. Pozitivní podmiňování a silná habituace mohou vést ke stále odvážnějšímu chování. Riziko zranění.	Zvažte averzivní podmiňování. Není-li vhodná metoda averzivního podmiňování úspěšná nebo ji nelze z nějakého důvodu uplatnit, zvažte odstranění vlka z populace.
Vlk napadne či zraní člověka, aniž by byl vyprovokován.	Nebezpečné.	Odstranit.

Large Carnivore Initiative for Europe je expertní skupina Komise pro přežití druhů při Mezinárodním svazu ochrany přírody (Species Survival Commission IUCN).¹

¹ Českým zástupcem LCIE je Miroslav Kutal, akademický pracovník Mendelovy univerzity v Brně a vedoucí programu Šelmy Hnutí DUHA. Veškeré pozorování vlků z České republiky, včetně popisu jejich chování a případné dokumentace prosím hlase na e-mail stopy@selmy.cz nebo telefonicky na +420 728 832 889. Děkujeme.